

Emelkedett – 0,5%-kal – a gyarapításnak a könyvtár összkiadásaihoz viszonyított aránya is.

Nem derül ki a statisztikából az automatizálásra és az internetes szolgáltatásokra fordított kiadások aránya. Az „Információs Ház” projekt statisztikai felméréséből azonban kiviláglik, hogy a települések (önálló) könyvtárainak 80%-a rendelkezik Internet-kapcsolatokkal, illetőleg van ennek bevezetési stádiumában.

Továbbra is szűkül a szolgáltató hálózat. A könyvtárak száma 1,5, a bibliobuszoké és megállóhelyeiké 1%-kal csökkent. E csökkentéssel viszont a nyitvatartási időt sikerült szinten tartani, sőt 0,2%-kal emelkedett is.

Erőteljesen növekszik a különbség a könyvtárak között a települések gazdasági helyzete, teherbíró-képessége szerint. Az egy lakosra jutó legkisebb felhasznált összeg 112, a legnagyobb pedig 543 FIM volt 1997-ben, a kölcsönzött könyvek száma pedig 6, illetve 41.

A statisztikai adatok a lap 140-142. oldalán olvashatók. A könyvtárankénti részletes adatok megtalálhatók a <http://www.fla.fi/kirjastolehti/faktat/> címen.

(Sz. Nagy Lajos)

98/236

ZUMER, Maja – NOVLIJAN, Silva: Public libraries in the transition society of Slovenia = Libri. 47.vol. 1997. 4.no. 251-255.p.

Közművelődési könyvtárak a változó szlovén társadalomban

Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

Az ún. átmeneti társadalmakban élő lakosságnak az átlagosnál több információra van szüksége a lépéstartáshoz. Ezeknek az információknak a biztosítása a könyvtárak feladata. A szlovéniai közkönyvtárak aránylag jól szervezettek, néhány közülük már sikeresen alkalmazkodott a társadalmi változásokhoz, de mindegyik könyvtárnak ki kellene bővítenie a hagyományos kulturális szerepét, és információs központtá kellene válnia. A cikk a közkönyvtárak új feladatait tárgyalja, és – munkaszervezeti szempontból – egy információszolgáltatási modellt is bemutat. Részletesen ismerteti a jelenlegi szlovéniai helyzetet és a jövő terveit.

(Autoref.)

Lásd még 231, 273, 283, 285, 292, 294

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Általános kérdések

98/237

LEE, Sul H. [ed.]: Economics of digital information: collection, storage and delivery = J.Lib. Adm. 24.vol. 1997. 4.no. 1-109.p.

Gazdálkodás a digitális információkkal: gyűjtésük, tárolásuk, szolgáltatásuk. (Tematikus szám, 8 közlemény; a hasonló című konferencia – Oklahoma City, 1997. márc. 6-7. – előadásai)

Alakfelismerés; Állománygyarapítás; Dokumentum-gépi információhordozón; Együttműködés -belföldi;

Gazdaságosság -könyvtárban; Megőrzés; Tájékoztatási vállalkozás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A közlemények címe: A digitális információk és a könyvtár: a tervezés és az irányelvek. – Hogyan szerezhetünk olcsóbban licenceket a digitális információk rendszerektől, könyvtárközi együttműködés keretében. – Üzleti modellek és árazási esetek a digitális szférában. – Koncentrált vagy osztott állomány? – Az intézményközi együttműködés lehetőségei az elektronikus állománnyal kapcsolatos problémák megoldására. – A digitális információk archiválása és tárolása: a múlt megőrzése a jövő tudósai számára. – A tudományos információk tárolására és visszakeresésére szolgáló digitális eljárások értékelése. – A digitalizálás mint stratégia.

Állomány, állományalakítás

98/238

KOPP, James J.: Chapter six: The politics of the virtual collection = Collect.Manage. 22.vol. 1997. 1/2.no. 81-100.p. Bibliogr. 20 tétel.

A virtuális gyűjtemény gyarapítási politikája

Egybehangolt állományalakítás; Elektronikus könyvtár; Gyűjtőkör; Hozzáférhetőség

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A virtuális könyvtár, virtuális gyűjtemény, a virtuális akármilyen állandó témává vált az irodalomban, és úgy tűnik fel, mintha ezt a fal nélküli, határ nélküli dolgot valamiféle technológiai varázslattal elérni lehetne. Az egészben van valami Oz-szerű, ám a színpad mögött állók tudják, hogy számos vadállatot (no meg szárnyas majmot) kell elkerülni, leküzdeni, vagy túljutni rajtuk, hogy elérjük a célt. Ezek az akadályok a könyvtárosok által jól ismert „korlátozott” (vagy „behatárolt”) dolgok, úgymint korlátozott költségvetés, behatárolt létszám, idő és így tovább. A virtualitáshoz vezető út pedig politikával van kiköveztve, vagy legalábbis politikai problémákat kell megoldanunk, akár valóságos, akár virtuális határokkal, falakkal foglalkozunk. Minden könyvtári döntésnek van valamilyen politikai dimenziója, és a könyvtáros is „de natura” politikai teremtmény. Ha a szakértelem politikai erőforrásként, eszközként szerepel, akkor bizony a könyvtárosnak mint szakértőnek (információs szakembernek) is van emiatt valamiféle hatalma és befolyása.

A virtuális gyűjteménynek (amely kifejezést a pontosság, jobb körülhatárolhatóság érdekében e cikk használ a túl szélesen értelmezhető virtuális könyvtár helyett) két összetevője van, egy technológiai és egy „intellektuális”, azaz: a megosztott online rendszerek technológiára alapozott struktúrája, illetve az intellektuálisan megalapozott elhatározás a gyűjtemények ilyen rendszerbe való összehozására (kooperáció). A virtuális gyűjtemény felépítésével kapcsolatban van politikája (gyártási, fejlesztési, terjesztési és marketing) a szoftver-szállítónak, és politikai döntést hoz a könyvtár (vagy fenntartója), hogy kitől vásárolja meg rendszerét. Politikai kérdés volt (főleg a 80-as években), hogy saját fejlesztésbe kezdjünk, vagy kész rendszert vásároljunk. A rendszer feletti ellenőrzés és a

működtetés is számos politikai vonzatú vita és döntés kérdése az intézményen belül: könyvtár kontra számítógép-központ, a számítógép-központon belül adminisztratív kontra tudományos célú számítástechnika-alkalmazás, a könyvtáron belül műszaki szolgálat kontra külön rendszer-iroda stb. Hogyan viszonyuljunk a technológiai újdonságokhoz, mikor, mennyiben váltsunk technológiát? Ami egy intézmény politikai stabilitását leginkább tudja veszélyeztetni, az a technológiai bizonytalanság, illetve az adott technológiai kérdés megoldása során az útválasztás helyességének bizonytalansága. Az együttműködésen alapuló gyűjteményfejlesztési politika problémái közül csak a legjelentősebbeket említjük: a behatárolt forrásokat, a környezeti tényezőket és a „tulajdonlást”. Mindezek számos belső és külső politikai harcát megvívva, csatáját megnyerve eljuthatunk az újabb politikai kérdésekig: hogyan irányítsuk a virtuális gyűjteményt, az együttműködők maguk, vagy egy „kívülálló” adminisztratív szervezet, testület legyen-e a vezető; mi legyen a különböző típusú intézmények különböző jogi és fenntartói kötöttségeivel? És végül nem hagyható figyelmen kívül az egymás iránti gyanú, az annak tisztázásához, leküzdéséhez szükséges politikai akarat és cselekvés. A könyvtárak és a könyvtárosok a fejlődésnek abba a szakaszába jutottak, amikor nem elég munkájuknak, törekvéseiknek a technikai aspektusaival törődni, hanem meg kell ismerniük azokat a politikai körülményeket és folyamatokat, amelyek körülveszik ezt a tevékenységet. A virtuális gyűjtemény politikai vonatkozásainak megértése és a politikai folyamatokban való részvétel módjainak megtanulása nélkül a virtuális gyűjtemény létrehozása utópisztikus távolságba kerül.

(Mohor Jenő)

98/239

LINE, Maurice B.: The case for retaining printed LIS journals = IFLA J. 24.vol. 1998. 1.no. 15-19.p.

Érvek a könyvtári-informatikai folyóiratok nyomtatott változatának megtartása mellett

Elektronikus folyóirat; Folyóirat -könyvtári; Hozzáférhetőség

Egyre több folyóirat jelenik meg elektronikus formában. Ez egyrészt a technikai fejlődés eredménye, másrészt a kiadók a nyomtatott változat mellett egy második piac (vagy legalábbis kibővített piac) létrehozására törekednek. Az elektronikus terjesztés – ha nem túl nagy volumenű – igényeket kelt és növelheti az eladásokat. Ha nagy volumenű, elegendő jövedelmet hozhat ahhoz, hogy a csekély nyomtatott példányszámot háttérbe szorítsa. A mérsékelt használat (amely a legvalószínűbb) azonban tönkretelheti a folyóirat értékesítését, anélkül, hogy jelentős jövedelmet hozna.

A legtöbb könyvtártudományi folyóiratnak kis vagy közepes példányszáma van, ezért nehéz dönteni az elektronikus kiadásról.

A kiadók a publikálás és értékesítés mára már közzismert módjai (nyomtatott és elektronikus, különböző áron; nyomtatott és elektronikus, külön és egy csomagban, az utóbbi jelentősen nagyobb árértékért, mint bármelyik verzió külön; csak egy csomagban, a piac által elviselhető legmagasabb áron; csak elektronikus formában) mellett a cikksomagokból „új” folyóiratokat is összeállíthatnak vagy a cikkeket különlenyomatként publikálhatják. A jelenlegi minőségellenőrzési folyamatot szeretnék fenntartani.

A könyvtárak – ha a gyakorlatban nem is, de elméletben mindig – a kedvező árak miatt a „hozzáférés vagy saját állomány” dilemmában a hozzáférésre szavaztak. A hagyományos dokumentumok esetében rövid távon ez a megoldás sok folyóirat esetében be is válik, de fennáll annak a veszélye, hogy ha sok könyvtár lemondja előfizetését, az felveri az árakat, sőt néhány folyóirat meg is szűnhet.

Nem valószínű, hogy a folyóiratok elektronikus hozzáférése (ha nincs más alternatíva) sokkal olcsóbb lesz, mint a nyomtatásban történő publikálás. Az elektronikus kiadásnak számos plusz költsége van a nyomtatott változat mellett: a cikk elektronikus változatához való hozzáférést minden alkalommal fizetni kell, a nyomtatás is költséggel jár. Ha mindezt a használó bonyolítja le és fizeti ki, a könyvtár bizonyos funkciói megszűnnek. A szerzők hasonlóképpen felvállalhatnák saját produktaik létrehozásának és terjesztésének megszervezését (lektorálás, marketing, hozzáférhetővé tétel), de ez az egyének és a felsőoktatási intézmények lehetőségeit is meghaladja. Ha viszont ezt megbízással másra bízzák, például egy hagyományokkal rendelkező kiadóra, ugyanott tartunk, ahol eddig. És a használók sem fogadnák szívesen indexeletlen és értéketlen publikációk hatalmas tömegét.

A legtöbb publikáció elemeire („információs téglákra”) bontható, és gyakran tíz oldalas cikk rejt – teljesen felesleges terjedelemben – egy-egy tényt vagy ötletet. Nagyon kényelmes lenne, ha a publikációk egymástól elválasztható részekből állnának. Sok gond elhárulna, amely most a teljes szövegekben végzett online keresésekből és a megadott kulcsszavak és a kereső kulcsszavai közötti eltérésekből adódik.

A szöveget a képernyőn sokkal lassabban és kevésbé hatékonyan olvassuk, mint nyomtatásban. Ha minden szöveget csak számítógépen bocsátanának rendelkezésünkre, bizonyos idő után rájövönénk, hogy a keresés, letöltés és nyomtatás annyira időigényes, hogy mégis inkább szükség lenne a nyomtatott változat „újrafeltalálására”.

A szakfolyóiratokat böngészgetni is érdemes. Az e-folyóiratok esetében viszont először is tájékozódni kell arról, mi jelent meg és meg kell nézni, érdekes-e, majd ki lehet nyomtatni. A könyvtártudományi irodalomban szereplő hírek, összefoglalók és levelek szkennelése is fontos teendő. A könyvismertetések nem jelennek meg az indexelő

és referáló szolgáltatásokban, ezek böngészéséről nem lehet lemondani. A böngészés mellett a háttérterületek iránti érdeklődés kielégítésének, egyben új ismeretek megszerzésének is a forrása.

A folyóiratok archiválására országos megoldásokat keresnek, többek között a kötelezpéldány-szolgáltatás kiterjesztése révén. Kell-e viszont mindent archiválni? A CD-ROM-ot hamarosan felváltja valami korszerűbb hordozó (DVD). Az sem biztos, hogy a megfogható elektronikus hordozóknak biztos a jövője, újra megélné a megélné a mikrofilm iránt. Egy másik megoldás az online tárolás, de ki legyen érte felelős?

A fejlődő országok kétszeres lemaradással küszködnek: információtechnológiai és gazdasági területen. Jó lenne, ha a könyvtárak kihagyhatnák a 20. századot és közvetlenül a 21. századba léphetnének át. A fejlett országokban is vannak gondok a hálózatok túlterhelése miatt, amelyekre csak az optikai kábelek és a nagyobb sávszélesség hozhat megoldást.

(Hegyközi Ilona)

98/240

HOLLIS, Ann: The Internet and acquisitions in academic libraries = *Libr.Rev.* 47.vol. 1998. 1.no. 26-30.p.

Az Internet használata állománygyarapításra a brit egyetemi könyvtárakban

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat

A Follett-jelentés 1993-ban ajánlásokat fogalmazott meg az információtechnológia alkalmazására és annak finanszírozására a brit felsőoktatási könyvtárakban. Néhány tudományterületen (különösen a humán tudományokban) a hagyományos könyvtár jól működik és finanszírozható, a természettudományok területén viszont jól tudják hasz-

nálni az Interneten hozzáférhető friss kutatási információkat, és nincs olyan mértékben szükség elsődleges szövegekre, mint a humán tudományokban.

A csökkenő források és a növekvő kiadványtermés időszakában az Internet lehetőséget ad a hatékonyság növelésére, arra, hogy a hagyományos állományfejlesztési politikáról át lehessen térni a hozzáférésre, amelybe az igény szerinti publikálás is beletartozik. E modellben a művet közvetlenül az igénylő könyvtár számára juttatják el, s ott az Interneten jelszóval teszik hozzáférhetővé az olvasók számára. E modell kiváló példái az e-folyóiratok és az e-könyvek. A kötelespéldány-jogú könyvtáraknak megfelelő egyensúlyt kell teremteniük a hozzáférés és a saját gyűjtés között. Az újabb egyetemeket viszont nem kötik állományépítési hagyományok, könnyebben elmozdulhatnak a hozzáférés politikája felé. A felsőoktatási könyvtárak ideális jövője az állomány és a hozzáférés kombinációja.

Az Internet használata a gyarapításban: elektronikus információcseré (EDI; üzenetváltás, a papíron lévő bizonylatok kiváltása), e-posta (rendelés és beszerzési javaslatok, a könyvtár és a kiadó közötti kommunikáció), online könyvtári katalógusok használata (főként a külföldi kiadványok és a régi és ritka könyvek esetében) a könyvek bibliográfiai adatainak azonosítására és a hozzáférhetőség megállapítására az online megrendeléshez (néhány könyvtári katalógus kölcsönzési adatokat is szolgáltat, ami jelzi egy-egy mű népszerűségét), a bibliográfiai rekord letöltése, elektronikus publikálás. A tájékozódásban a kiadói katalógusok mellett a kiadói web-helyek is segítenek. Vannak már olyan könyvek is, amelyek csak online hozzáférhetők.

Ma már a számítógépes gyarapítási rendszerek egynémelyike is képes az elektronikus adatcserére (pl. a BLCMP TALIS rendszere, amelynek adatbázisa 14 millió MARC rekordot tartalmaz). A munkafolyamat egyes részei (nyomtatás és postázás) még mindig kézzel zajlanak.

Egy 1966-os kutatás során hat egyetemi könyvtár és egy kiadó munkatársaival készítették interjúkat Angliában arról, hogyan hat az elektronikus publikálás és az Internet a gyarapítási munkára. Megállapították, hogy az információ frissessége a leglényegesebb előny. (A nyomtatott változatok már a megjelenés időpontjában elavultak.) Az Internet olyan információkat bocsát rendelkezésre, amelyek korábban nem voltak könnyen hozzáférhetők.

A könyvtárosoknak napi munkájuk mellett kell időt szánniuk a sokféle Internet-forrás, keresőrendszer és index megismerésére. Mivel a hálózaton nincs „minőségellenőrzés”, nehéz megítélni az információk megbízhatóságát. A könyvtárosnak ezt a készséget is el kell sajátítania, sőt a használóknak át kell adnia.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 243, 301, 303

Állományvédelem

98/241

LYALL, Jan: National preservation programmes: „Such stuff as dreams are made on” = IFLA J. 24.vol. 1998. 1.no. 42-48.p.

Nemzeti állományvédelmi programok

Állományvédelem; Felmérés; Irányelvek -könyvtári; Megőrzés

A dokumentumörökség megőrzésére irányuló országos programok kidolgozását már régóta ideális megoldásnak tekintik, amelyet minden országnak követnie kellene. Azonban az ilyen programok pontos természete nincs megfelelően meghatározva. Az utóbbi felmérések azt bizonyítják, hogy kevés ország működtet sikeresnek mondható progra-

mokat. A cikk megvizsgálja a kérdést: „Mi is valójában egy országos megőrzési program?” Emlékeztet az 1976-os amerikai javaslatokra, és összeveti őket a valójában megtörtént tényekkel. Megpróbál válaszolni a kérdésre, hogy bizonyos javaslatokat miért nem, másokat pedig miért valósítottak meg. Röviden ismerteti az ausztrál próbálkozásokat is nemzeti stratégiák kidolgozására. Végül a szerző maga is közread néhány javaslatot nemzeti programok és irányelvek kifejlesztésére.

(Autoref. alapján)

98/242

BUTLER, Meredith A.: Issues and challenges of archiving and storing digital information: preserving the past for future scholars = J.Lib. Adm. 24.vol. 1997. 4.no. 61-79.p.

A digitális információk archiválása és tárolása: a múlt megőrzése a jövő kutatói számára

Átjátszás; Dokumentum -gépi információhordozón; Gazdaságosság -könyvtárban; Hozzáférhetőség; Megőrzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az amerikai tudományos könyvtárak egyesületének (ARL) adatai szerint az utóbbi tíz évben a könyvtárak kétszeresére növelték a folyóiratokra fordított összeget, miközben 8%-kal csökkent az előfizetett címek száma, és 23%-kal csökkent a megvásárolt könyveké, miközben az értük kifizetett összeg 53%-kal növekedett. Ez az egyik, az elektronikus technológiák gyors fejlődése nyomán nyíló információellátási lehetőség a másik oka annak, hogy a könyvtárak feladataik egy részét az elektronikus formátumok segítségével oldják meg. A könyvtáraknak azonban nemcsak az informá-

ciók (információforrások) beszerzése, leírása, hozzáférhetővé tétele és használatba adása a feladata és felelőssége, hanem ezen források fenntartása, archiválása és az utókor számára való megőrzése is.

Az USA tudományos és felsőoktatási könyvtáraitban a becslések szerint 80 millió gyorsan romló állagú könyv van. E könyvtárak évente 20 millió dolláron felüli összeget (a beszerzési keretek több mint 2,5%-át) fordítanak konzerválásra. 1986-ban jött létre a *Commission on Preservation and Access* elnevezésű bizottság, hogy támogassa a könyvtárak együttműködését a tudományos információk mindenfajta hordozójának konzerválása tárgyában. A bizottság elnöke 1995-ben ezt írta: „Jóval azelőtt, hogy a tönkremenő könyvek problémáját megoldottuk volna, szembesültünk a digitális terület súlyos problémáival.”

A nyomtatott anyagok megőrzését vagy az eredeti fizikai megőrzése, vagy annak fény-(fénykép) vagy mikrofilm-másolata szolgálja. Minkét megoldás jól szolgálja a hozzáférést is (a másolat az eredetit duplikálja, a mikrofilm tovább másolható), és mindkét formátum élettartama jóval hosszabb, mint a digitális formaké, amelyek viszont sokkal könnyebb hozzáférést biztosítanak.

A digitális forrásnak jelentős előnyei vannak: az egyedi forrás egyszerre több helyen is használható az eredeti rongálódása nélkül, használata, kezelése egyszerű. Ugyanakkor megőrzése számos problémát vet fel, többek között az alábbiakat:

- a létrehozásukhoz használt (létrehozásukkor használandó) szabványok hiánya,
- a hordozó-anyagok sérülékenysége és nem tartós volta,
- az elkészítésre, a használatra vonatkozó dokumentáció hiánya,
- a technológiai eszközök (hardver és szoftver) költségei és gyors avulása,
- a tartalom gyakran efemer jellege,
- a tartalom autentikus voltának kérdésessége ill. ilyen garanciák hiánya.

Számtalan próbálkozás folyik elektronikus, digitális könyvtárak létrehozására, fejlesztésére, azonban igen kevesen foglalkoznak a digitális források megőrzésének komplex problémájával, és keresnek új megoldásokat e téren. A kevesek egyike az OCLC, melynek 25 éves tapasztalata van az elektronikus adatbázisok vándoroltatásában a folyton változó tárolási technikák között, és elektronikus-könyvtárépítő tervei között szerepel az archiválás, a hosszú távú és nem drága tárolás is.

A tudományos könyvtárak köre (Research Libraries Group) 1974-es megalakulása óta foglalkozik a konzerválásban való együttműködéssel is. Hosszú ideig az RLIN-en elérhető anyagok mikrofilmes mesterkópiái jelentették a megőrzés módját, azóta azonban tevékenysége kiszélesedett más médiákra is, és szponzorálja a Digital Image Access Projectet, amelynek felfogása szerint a hozzáférés és a konzerválás az elektronikus környezetben egymáshoz közeledő fogalmak lehetnek.

A National Digital Library Federation 15 alapító intézménye önként vállalta, hogy az oktatást és a kutatást szolgáló digitális információk együttműködéssel menedzselte, fizikailag megosztott nonprofit letéti, illetve gyűjtő-helyét hozza létre, mint egy, az Interneten nyilvánosan elérhető digitális könyvtárat.

A Kongresszusi Könyvtár digitális könyvtári programja 2000-re ötmillió egységet akar digitalizálni és hozzáférhetővé tenni az Interneten. A könyvtár vezető szerepet akar játszani a digitális anyagok leírása, konzerválása és szállítása terén, és keresi a hosszú távú megőrzés lehetséges módjait.

A korábban említett bizottság és az RLG 1994-ben csoportot hozott létre azzal a céllal, hogy az elektronikus formában rögzített információk jövőbeni folyamatos hozzáféréseinek lehetőségeit, módjait vizsgálja. A munkacsoport a digitális archívumok létrehozásához, illetve az információk konzerválásához a következő feladatokat határozta meg:

- az információk („információs objektumok”) értékelése és kiválasztása beszerzés és megőrzés céljából,
- leírásuk, katalogizálásuk stb.,
- tárolásuk egyedi vagy többszörözött módon (helyen), online vagy offline módon,
- hálózaton keresztüli hozzáférésük biztosítása,
- a technológiai fejlesztések integrálása az archívumok működésének javítására,
- a tartalom áthelyezése az új hordozó-formátumokra, újonnan fejlesztett hardverekre és szoftverekre,
- a digitális rögzítések előállításakor használt formátumok szabványosítása,
- az általánosan elfogadott szabványok átvétele és a kommunikációs szabványok fejlődésének befolyásolása,
- együttműködés a digitális információk letéti gyűjtése és a technológiai generációváltásokkal együttjáró tartalom-migráció megoldása terén,
- a tulajdonjogi problémák gondozása.

A digitális archiválás gazdasági problémáiról szólva lényeges, hogy a költségek nagy mértékben függenek az információ jellemzőitől és formátumától, a leírásuk, feldolgozásuk, tárolásuk módjairól hozott döntésektől, keresésük gyakoriságától, (szerzői) jogi védeltségüktől, a hozzáférésükhöz, kezelésükhöz szükséges berendezésektől és sok más megfontolástól. Egy nem régi nyilatkozat szerint a Moby Dick digitalizálása 4000 dollárba került, és New York városi könyvtárának tudományos gyűjteményeit 8 billió dollárért lehetne digitalizálni. Ha nem is tudható, honnan jött ez a becslés, az összeg megdöbbentő. Az tény, hogy a digitális információk megőrzése tárgyában ma több a kérdés, mint a válasz, és meglehetősen szakadék van a közönség elvárásai és a gazdasági realitások között.

(Mohor Jenő)

Különgyűjtemények

98/243

VERHO, Seppo: Eikö musiikin hankinta ole hallinnassa? = Kirjastolehti. 90.vuo. 1998. 2.no. 50.p.

Nincs kézben tartva a zenei anyag beszerzése?

Állománygyarapítás; Felmérés [forma]; Zenei könyvtár

Vajon a divat kénye-kedvére volna bízva a finn zenei gyűjtemények építése és működése? A statisztika szerint a közkönyvtárak zenei gyűjteményeinek 60, kölcsönzéseinek pedig 80%-át teszi ki a könnyűzene. A kereslet és a kínálat közti rés azonban tovább szűkül, miután a jelenlegi beszerzésben a könnyűzene aránya már 71%-ra nőtt.

A *Kirjastolehti* 18 könyvtárban végzett felméréséből az világlik ki, hogy az utóbbi években csökkent a hangzóanyagok beszerzése. A zenei gyűjteményekben a gyarapításnak ma már nincsenek írásba foglalt, a település könyvtári bizottsága által jóváhagyott elvei. A válaszolók több, mint fele nyilatkozott úgy, hogy a beszerzésben a korábbinál nagyobb szerepet játszik a használók kívánsága. A többiek nem tudják megmondani: egyoldalúbbá vagy éppen sokoldalúbbá vált-e a gyűjtemény. Bár a súlypont világosan áttevődött a könnyűzenére, többen állították, hogy a gyűjtemény sokoldalúságát a példányszám-csökkentéssel tudják megőrizni. E sokoldalúság megtartását a válaszoló könyvtárosok kétharmada tartotta céljának, s csak egy-egyedük tartotta meghatározónak a kereslet szempontjait.

A többségi vélemény ellentétben áll a mai gyakorlattal. Ez azt mutatja, hogy a beszerzésben bekövetkezett változás a könyvtárosok alapelvei ellenére, a körülmények nyomására történt. Lehet azonban annak a jele is, hogy most ismerték föl és elé-

gelték meg a keresleti szempont túlzott előtérbe kerülését.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 286, 299

Folyóiratkezelés

98/244

GABRIEL, Joseph A.: Managing and coping with electronic serials: a report from the ACRL New England Chapter Serials Interest Groups's Fall 1996 program = Bottom Line. 11.vol. 1998. 1.no. 14-17.p.

Az elektronikus folyóiratok kezelése: összefoglaló jelentés az Association of College and Research Libraries New England-i szervezete folyóirat-munkacsoportjának 1996 őszi összejöveteléről

Állománygyarapítás; Dokumentumleírás; Elektronikus folyóirat; Gazdaságosság -könyvtárban; Olvasószolgálat

Az amerikai Főiskolai és Tudományos Könyvtárak Szövetsége (ACRL) New England-i szervezetének időszaki kiadványokkal foglalkozó csoportja 1996 őszén az elektronikus (e-) időszaki kiadványok kezelésének problémáit (állományfejlesztés, olvasószolgálat, feldolgozás, számítógépes rendszer) tekintette át.

Az állomány fejlesztése a beszerzési döntéssel kezdődik. Az elektronikus folyóiratok kiválasztásának kritériumai megegyeznek a nyomtatott folyóiratokéival: minőség, várható folyamatos megjelenés, lektorált cikkek. Gondolni kell arra is, van-e lehetőség megbízható archiválásra, szükség van-e a nyomtatott változat párhuzamos beszerzésére. A felmerülő pluszkiadások fedezésére pályázati támogatást kell szerezni. A nyomtatott változat le-

mondását megelőzően meg kell győződni a hozzáfé-
rés megbízhatóságáról, a technikai feltételek
meglétéről. Az archiválási feladatot a kiadói archí-
vumok helyett remélhetőleg hamarosan átvállalja
valamilyen intézmény. Az e-folyóiratok hasznossá-
gát növelné, ha az egyes, különböző kiadók által
közreadott folyóiratcikkek bibliográfiai leírásai
között csatolások lehetnének (ennek azonban bo-
nyolult jogi és szerzői jogi vonatkozásai vannak).

A szolgáltatás fontos kérdése az e-folyóiratok hoz-
záférhetősége, különösen a korábbi számokat ille-
tően. Ezen a téren szükség lenne a felsőoktatási in-
tézmények közötti együttműködésre, egyeztetésre.
A cikkeket az elolvasáshoz ki kell nyomtatni. A
nyomtatás gyakorlatilag a másolatkészítés helyét
tölti be, aminek helyszíne nemcsak a könyvtár
lehet. Az olvasószolgálatos könyvtáros szakértő-
ként segíti a használót, támogatja otthoni hozzáfé-
rését, eligazítja különböző kérdésekben. Ez a sze-
repváltás kihat a könyvtárosképzésre is. A technika
korábban stresszt okozott, most túlterhelést (pl. a
más rendszerre való áttéréssel járó változások). So-
kan azt jósolják, hogy amint a használók megta-
nulják, hogyan férjenek hozzá egy e-folyóirathoz és
hogyan használják, többé nem veszik majd igénybe
a könyvtárat, legfeljebb böngészésre. A használói
interfész a könyvtár épülete helyett a könyvtár
honlapja lesz.

Az e-folyóiratok ugyanolyan feldolgozást érdemel-
nek, mint a nyomtatottak. Az Internet dokumentu-
mok között sok olyan van, amelyre sem az időszaki,
sem a monográfia-jelleg nem illik rá igazán. Ez
különösen akkor válik szembetűnővé, amikor egy
folyóirat nyomtatott változata megszűnik és teljes-
séggel az Internetre kerül. Ott ugyan folyamatosan
frissítik, de nem jelenik meg azonosítható részek-
ben. A MARC mezők közül a 006, az 516, az 538,
az 556 és a 856 foglalkozik az e-dokumentu-
mokkal.

A rendszerrel kapcsolatos problémák legtöbbje
érinti a személyzetet is. Felmerül, hogy rendszer-

gazdára, hálózati szakemberre vagy Web-specialis-
tára van-e szükség. A hardver beszerzésekor át kell
gondolni, hogy helyi szolgáltatásra rendezkedjen-e
be a könyvtár vagy „távolságira”, kijelölt munkaál-
lomásokat üzemeltessen-e, milyen kapacitásra van
szükség. Kell-e speciális kliens-szoftver, korlátozva
lesz-e a felhasználók száma, esetleg szükség van-e
valamely szoftver adaptálására. A dokumentumok-
at a használó lakó- és munkahelyén kell rendelkez-
ésre bocsátani. Térítéses szolgáltatásnál korlátoz-
ni kell a hozzáférést, ennek módját meg kell hatá-
rozni (használói név, jelszó, domain-név vagy IP
cím szerint lehet, ezek közül leginkább a do-
main-név használatos). Általános (a Webről) és
speciális (az adott forrásról való) képzésre, haszná-
lói kalauzokra, online helpre is szükség van.
Mindezek mellett igen lényeges, hogy az állomány-
építés, a szolgáltatások, a feldolgozás és a rendszer
kezelése terén dolgozók kölcsönösen tájékozódjanak
egymás tevékenységéről.

(Hegyközi Ilona)

Feldolgozó munka

98/245

MALTESE, Diego: Le AACR2 ora anche in italiano
= Accad.Bibl.Ital. 48.a. 1997. 4.no. 5-16.p.

Az AACR2 immár olaszul is

Dokumentumleírási szabályzat

Az AACR2 olaszra fordítása és megjelentetése is-
mét felveti azt a kérdést, hogy vajon az egyetemes
bibliográfiai számbavételnek elméletileg egyetlen
helyes útja-e az egyetemesen és teljesen egységes
katalogizálási (dokumentum-leírási) szabályzat
megteremtése, és hogy vitán felüli-e az AACR2 hi-
vatottsága – és alkalmassága – egy ilyen szerep be-

töltésére. Felmerül az a kérdés is (legalábbis a szerző, az olasz könyvtárügy egyik legnagyobb tekintélyű alakja felteszi), hogy a fordítóknak és közreadóknak van-e joguk úgy tenni, mintha Olaszországban nem létezne saját, jól kidolgozott, a nemzetközi trendekkel összhangban álló, és a könyvtárakban általánosan használt leírási szabályzat. Az AACR2 olasz megjelentetését talán a derivált katalogizálás segítése indokolhatja, azaz a más (első sorban amerikai, illetve angolszász nemzetközi) adatbázisokból nyert és felhasználni kívánt leírások (rekordok) pontos ismeretének igénye. Annak azonban, hogy az olasz könyvtárak bármilyen idegen leírásai szabályzatot átvegyenek vagy adaptáljanak, ma semmiféle valós indoka nincs. A cikk utolsó harmada a fordítás minőségével és hibáival, főként a fogalomjegyzék fordítása során felmerült terminológiai problémákkal és tévedésekkel, félreértelmezésekkel és hibás olasz megfogalmazásokkal foglalkozik.

(Autoref. alapján)

98/246

MacLENNAN, Alan: Interesting times = Libr.Rev. 47.vol. 1998. 2.no. 106-109.p.

Res. francia és német nyelven

A hálózati dokumentumok szervezése a hatékony információkeresés érdekében

Gépi dokumentumleírás; Szabvány; Számítógép-hálózat

Jóllehet a World Wide Web-et általánosan „digitális könyvtár”-nak nevezik, nyilvánvaló, hogy a Web nélküli azokat az alapvető információszervezési követelményeket, amelyek egy könyvtártól elvárhatók. Az Internetre kerülő információk mennyisége olyan ütemben növekszik, hogy képtenség katalogizálni őket, vagy szabályozni a hoz-

záférhetőségüket. Az eddig megjelent keresőszoftverek elégtelennek bizonyultak erre a feladatra. Remélhető azonban, hogy a szabványosítás fejlődése nyomán a dokumentumokat egy olyan „horroggal” felszerelve állítják majd elő, amely a megfelelő, még kifejlesztésre váró keresési eszközök segítségével lehetővé teszi a „kihalászásukat” az Internet információinak tengeréből. A Dublin Core optimálisnak tűnik egy ilyen szabvány céljaira; a Web-dokumentumok szerzői erősen szorgalmazzák a használatát.

(Autoref. alapján)

98/247

McDONOUGH, Jerome P.: SGML and the USMARC standard: applying markup to bibliographic data = Tech.Serv.Q. 15.vol. 1998. 3.no. 21-33.p. Bibliogr. 6 tétel.

Az SGML és az USMARC: bibliográfiai adatok kódolása

Elektronikus publikáció; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Szabvány; Tipográfiai szerkesztés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az elektronikus publikáció terjedésének következtében sok könyvtáros hangoztatja a bibliográfiai adatleírás szabványok megváltoztatásának szükségességét annak érdekében, hogy a digitális művek és bibliográfiai leírásuk közötti nagyobb kompatibilitást lehessen megvalósítani. A bibliográfiai adatok kódolására újabban gyakran felmerül az SGML (Standard Generalized Markup Language) használatának lehetősége. A cikk azt vizsgálja, milyen problémákat és lehetőségeket jelent az SGML alkalmazása az USMARC szabványra, különös tekintettel

tettel a mezők sorrendjére, az ismételhetőségre, a karakterkészletek kódolására és az elavult mezőkre
(Autoref.)

98/248

POWELL, Andy: An idiot's guide to the Dublin Core = New Rev.Inf.Net. 3.vol. 1997. 157-164.p.

Útmutató abszolút kezdőknek a Dublin Core alkalmazásához

Dokumentumleírási szabályzat; Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat

Egyre több dokumentum férhető hozzá a Weben. Korábban a nagy keresőautomaták (Alta Vista, Lycos) ezeket „végigkeresték”, ma már a teljes szövegek mennyisége olyan nagy, hogy az összes honlap kikeresése olyan időigényes, hogy nem is lehetséges. Az automatizált szövegkivonatoló és osztályozó technikák fejlődésével lehetővé vált nagy, számítógép által létrehozott Web-indexek szolgáltatása, amelyek nem egyszerűen a dokumentumok teljes szövegén alapulnak. Ugyanakkor a Web-dokumentumok bibliográfiai leírásáért egyre inkább a Web-lapok szerzői lesznek felelősek.

A meta-adatok egyik példája a Dublin Core Metadata Element Set, amely 1995-ben jött létre. Létrehozásában könyvtárosok, programozók, kutatók és az Internet forrásaiból irodalomkutatást végző szaktájékoztatók vettek részt.

A Dublin Core azon adatelemeknek a minimumát határozza meg, amelyekkel az Internet-forrásokat ésszerűen, következetesen le lehet írni. Több pusztán a rövid leírásnál és kulcsszavaknál. Lehetővé teszi a szerző, a műfaj, egyes jellemzők és a dokumentum nyelvének azonosítását.

A Dublin Core 15 elemből áll. Ezek: cím, elsődleges létrehozó, tárgy (kulcsszavak vagy szabad kifejezések), tartalmi leírás, közreadó, közreműködők, dátum (amikor a dokumentum először volt ebben a

formátumban hozzáférhető; ezt még szeretnék pontosítani), dokumentumtípus, formátum, azonosító (URL), forrás, nyelv, kapcsolat más dokumentumokkal, tér- és időbeli jellemzők, szerzői jog (ez utóbbi két elem még vita tárgya).

Egy-egy dokumentum leírásakor nem feltétlenül kell kitölteni minden mezőt. A mezők ismételhetők. Bizonyos mezőkbe szabad szöveg is beírható (pl. a dokumentumtípusnál; de kötött listát is lehet csatolni).

A Dublin Core-t a Web-lapok HTML forrásaiba kezdik beágyazni. Ily módon közvetlenül hozzáférhetőek a Web-robotok számára. A Dublin Core hívójeleit („META ...” és a mezőnév előtt „DC.”) még csak kevés HTML-szerkesztőprogram tudja feltüntetni. A Dublin Core nemcsak egyszerűen valamilyen értéket rendel a mezőkhöz, hanem az egyes adatelemek minősítését is megengedi, például az online katalógusokban használt Kongresszusi Könyvtári tárgyszavak beemelését listákról, vagy a létrehozó neve mellett e-postacímének szerepeltetését. Az adatelemek nevét mindig angolul, a mezők értékét más nyelven is fel lehet tüntetni (a nyelvi minősítésben megadható, hogy az illető adatelemhez tartozó mező milyen nyelven van kitöltve; az ismételhetőség miatt akár több nyelven is). A Dublin Core-ban a 15 adatelemen túl egyebet is meg lehet adni megfelelő minősítéssel. A nagy keresőautomaták (pl. az Alta Vista) még nem használják a Dublin Core-t, de már többen (pl. a World Wide Web Consortium) érdeklődnek iránta.

(Hegyközi Ilona)

98/249

DEMPSEY, Lorcan – HEERY, Rachel: Metadata: a current view of practice and issues = J.Doc. 54.vol. 1998. 2.no. 145-172.p. Bibliogr. 36 tétel.

Meta-adatok: a jelenlegi gyakorlat és a problémák áttekintése

Dokumentumleírási szabályzat; Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás; Gépi információkeresési rendszer

A cikk ismereteti a meta-adatokkal kapcsolatos gyakorlatot és szabványokat. Mielőtt rátérne a információforrások meta-adatainak részletes bemutatására, áttekinti használatuk környezetét. Felvázolja az alkalmazott módszerek típusait, és a meta-adatokkal kapcsolatos tevékenység különféle láncszemeit. Foglalkozik a formátumok, a szervezés és a keresési protokollok kérdéseivel, végül a hálózati források kikeresésére irányuló jövőbeli fejlesztés néhány kérdését tárgyalja.

(Autoref.)

98/250

ELLIS, David – FORD, Nigel – FURNER, Jonathan: In search of the unknown user: indexing, hypertext and the Word Wide Web = J.Doc. 54.vol. 1998. 1.no. 28-47.p. Bibliogr. 45 tétel.

Az ismeretlen használó érdekében: indexelés, hiperszöveg és a World Wide Web

Hiperszöveg; Indexelés; Számítógép-hálózat; Teljes szövegű adatbázis

A cikk céljainak megfelelően az információ indexelését a szerző az információ elő-feldolgozásának tekinti, ami lehetővé teszi a későbbi visszakeresést. E definíció átfogja úgy az osztályozási alapú (prekoordinált), mind a kulcsszavas keresésre épülő (posztkoordinált) megközelítést. Az első részben a cikk egy modell segítségével elmagyarázza a használt terminológiát; e modell szerint az információkeresési rendszereket a keresés tárgya, a kapcsolatok és a funkciók határozzák meg. A következő három részben a szerzők három indexelési alkalmazást mutatnak be, gyűjteménytípusok szerint:

1) „hagyományos” szöveges adatbázisok; 2) hiperszöveges adatbázisok; 3) World Wide Web.

(Autoref. alapján)

98/251

MORGAN, Eric Lease: Evaluating Index Morganagus: indexing and providing access to library-related serials using Harvest = New Rev.Inf.Net. 3.vol. 1997. 223-243.p.

A Morganagus Index hatékonysága: könyvtári vonatkozású folyóiratok indexelése és hozzáférhetővé tétele a „Harvest” technikával

Elektronikus folyóirat; Folyóirat -könyvtári; Gépi indexelés; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat

A cikk bemutatja az Index Morganagus-t, amelynek segítségével könyvtári tárgyú elektronikus folyóiratok teljes szövegében lehet keresni. Ismereti, miért hozták létre ezt a mutatót, majd bemutatja a Harvest nevű technológiát, amelynek segítségével összegyűjtik, indexelik és kereshetővé teszik az elektronikus folyóiratokat. Felvázolja az egész folyamat automatizálásának menetét. Elemzi a szolgáltatás naplófájljait, amelyek fényt derítenek a használói szokásokra, a könyvtárosok keresési módszereire. Jóllehet az index a könyvtárosi szakmában aránylag nem nagy szükségletet elégít ki, mindazonáltal mintául szolgálhat más szakterületek számára, ahol nagyobb volumenű igényre lehet számítani. A cikk azt is demonstrálja, hogyan segíti a számítástechnika a könyvtárosokat abban, hogy egyre jobb, házon belül kifejlesztett megoldásokkal szolgáljanak olvasóik számára, s ily módon kiszélesítsék a könyvtári szolgáltatások határait. Az ismertetett szolgáltatás címe:

[Http://sunsite.berkeley.edu/~emorgan/morganagus/](http://sunsite.berkeley.edu/~emorgan/morganagus/)

(Autoref.)

98/252

DEGEZ, Daniele: Compatibilité des langages d'indexation: Mariage, cohabitation ou fusion? Quelques exemples concrets = Documentaliste. 35.vol. 1998. 1.no. 3-14.p. Bibliogr. 32 tétel.

Res. angol nyelven

Indexelő nyelvek kompatibilitása: egyesülés, házasság vagy csak együttélés? Néhány konkrét példa

Információkereső nyelv; Kompatibilitás

J. Maniez nemrégiben megjelent elméleti írásának (34.köt. 4-5.sz. 212-222.p.) illusztrálására a jelen cikk konkrét példákat mutat be az egymással nem kompatibilis indexelő nyelvek problémáira. A szerző azt javasolja, hogy az információs szakemberek elsősorban a megoldandó problémák típusait vizsgálják meg, amilyenek pl. a deskriptorok és szemantikai kapcsolataik összehasonlítása, az írás és a szókincs szabványosítása, a pre- és a posztkoordinált deskriptorok közötti ellentét. Ezek valóságos problémák, amellyel a szerzőnek különféle adottságok és körülmények között foglalkoznia kellett. Összefoglalásként több megoldást is javasol, s további alkalmazott kutatásokat sürget ezen a területen.

(Autoref.)

Lásd még 218

Katalógusok

98/253

BUCH, Harald: „Wie zufrieden sind Sie mit dem Schlagwortkatalog? Benutzungsuntersuchung am Schlagwortkatalog der Universitäts- und Landesbib-

liothek Münster = Bibliotheksdienst. 32.Jg. 1998. 2.no. 233-241.p.

**„Mennyire elégedett Ön a tárgyszókatalógussal?”
A tárgyszókatalógus használatának vizsgálata a Münsteri Egyetemi és Tartományi Könyvtárban**

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Katalógus-használat; Tárgyszókatalógus

A münsteri Egyetemi és Tartományi Könyvtárban a német szabványok szerint szerkesztett mikrofilmlapos tárgyszókatalógus tárja fel az 1990 óta beszerzett irodalmat. Ennek használatát vizsgálták meg 1996-ban, az IFLA teljesítménymérési irányelveinek megfelelő módszerekkel, 100 használóval készített interjú alapján.

A megkérdezettek 78%-a egyetemi hallgató, 2% oktató, 20% egyéb olvasó volt, ez csaknem teljesen megfelel a könyvtárhasználók megoszlásának. 21%-uk most használta először a tárgyszókatalógust, a többiek már több-kevesebb jártassággal rendelkeztek. A hallgatók egyetemi szakját tekintve a legrendszerebb használók a humaniorák, a társadalomtudományok és a teológia hallgatói voltak, ők hallgatói arányukhoz (52%) mérten gyakrabban használták a katalógust (70%), viszont a jog- és a közgazdaságtudomány hallgatói arányukhoz képest (32%) ritkábban (18%), a természettudományok, az orvostudomány és a műszaki tudományok hallgatói (16%) szintén némileg ritkábban (12%).

A megkérdezett használók 55%-a a tárgyszókatalóguson kívül más irodalomfeltáró eszközt is igénybe vett. A használók különböző igényekkel érkeztek: 50%-uk a témába vágó és a könyvtárban megtalálható valamennyi műre igényt tartott, 38%-uk csak néhány művet igényelt, 8%-uk pedig egyetlen könyvvel is megelégedett, ill. 4% egy meghatározott művet keresett.

Információkeresés

98/254

REGIMBEAU, Gérard: Accès thématiques aux oeuvres d'art contemporaines dans les banques de données = Documentaliste. 35.vol. 1998. 1.no. 15-22.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Tematikus keresés kortárs művészeti alkotások (festmények) adatbankjában

Adatbázis -képzőművészeti; Gépi információkeresés; Tárgyi feltárás

A cikk a kortárs művészeti alkotások adatbankjaiban történő tematikus keresés lehetőségével és problémáival foglalkozik, két francia adatbank, a *Joconde* és a *Videomuseum* példája alapján. A problémák gyökere mindkét rendszer esetében az indexelés eszközeiben és korlátaiban rejlik. A szerző arra a következtetésre jut, hogy olyan tematikus mutatót kellene kifejleszteni, amelyik jobban alkalmazkodik a 20. századi művészethez, a szöveg és a kép egymást kiegészítő és egymással felcserélhető voltán alapszik, és amely teljes mértékben kihasználja a hipertext lehetőségeit.

(Autoref.)

98/255

BLECIC, Deborah D. – BANGALORE, Nirmala S. – DORSCH, Josephine L. [et al.]: Using transaction log analysis to improve OPAC retrieval results = Coll.Res.Lib. 59.vol. 1998. 1.no. 39-50.p.

Az online katalógusban végzett keresések eredményesebbé tétele a műveleti adatok elemzése alapján

A katalógus igénybevétele során a használók 85%-a egyetlen megfelelő tárgyszó alapján kívánt tájékozódni, mindössze 13% keresett tudatosan több tárgyszó alapján. Másrészt azonban az egyetlen tárgyszóra koncentrálók 38%-a felfedezte a „lásd még” utalást, s mintegy a felük igénybe is vette ezt a lehetőséget.

Milyen sikerrel járt a tárgyszókatalógus használata? Ami a használók szubjektív véleményét illeti: 52%-uk sikeresnek minősítette (ezen belül 20% úgy érezte, hogy nagyon sok címet talált, 32% pedig elegendőt), viszont 42% várához képest kevés címre lelt, 6%-nak pedig semmit sem sikerült találnia. (Az 52%-os elégedettségi arány egyébként pontosan megegyezik a grázi Egyetemi Könyvtárban folytatott hasonló vizsgálat eredményével.) A használók találatainak elemzése azt mutatja, hogy a használók 62%-a talált meg a katalógusban minden szükséges belépési pontot, 25%-uk pedig egy megfelelő belépési pontot talált, 13% viszont egyet sem. A használók tehát szubjektíven kevésbé elégedettek taláataikkal. (Valószínűleg azért, mert maga az állomány nem felelt meg igényes elvárásaiknak.)

A sikertelen kereséseknek három kiemelkedő oka mutatható ki: a túl általános fogalomnál való keresés (az esetek 11%-ában), a nagyon távoli fogalomnál való keresés (az esetek 10%-ában) és a szinonimáknál való keresés (8,6%), az utóbbinál azonban az utalók segítségével az esetek túlnyomó többségében sikerült a helyes megoldást megtalálni.

A vizsgálat tanulságait úgy összegezték, hogy mivel a használók 38%-a nem tudta megtalálni a témájához vezető valamennyi releváns utat, tehát nem tudott jól élni a katalógusban rejlő lehetőségekkel, erősíteni kell a könyvtárosok segítő szerepét és az irodalomkeresésbe történő bevezetéseket.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 218, 255

*Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresés; Hatékony-
ság; Online katalógus*

A cikk két OPAC keresési sorozat összehasonlításáról számol be. A kereséseket az automatikusan készült keresési napló segítségével elemezték (transaction log analysis). Az első sorozat adatai arról tanúskodtak, hogy a használók nehezen bírkóztak meg az alapvető keresési technikákkal. Ekkor egyszerűsítették és világosabbá tették az OPAC bevezető képernyőjének üzeneteit, s ennek nyomán a második sorozat adatai már lényeges különbségeket mutattak a keresési eredményekben. Általánosan is elmondható, hogy az online katalógusban használt keresési minták rendszeres figyelése nyomán végrehajtott interfész-változtatások hatékonyabb kereséseket eredményeznek.

(Autoref. alapján)

98/256

GETZ, Malcolm: Evaluating digital strategies for storing and retrieving scholarly information = J.Lib. Adm. 24.vol. 1997. 4.no. 81-98.p.

A tudományos információk tárolására és visszakeresésére szolgáló digitális eljárások értékelése

*Alakfelismerés; Dokumentum -gépi információhordozón; Gépi információkeresési rendszer; Hatékony-
ság; Tárolás*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A digitális dokumentum számos, részben még felfedezésre váró előnyt tartogat a tudományos kommunikáció résztvevői, kutatók, hallgatók és kiadók számára. Gyorsabban visszakereshető, továbbítható, megosztható, keresni lehet benne, könnyebb

mutatóval ellátni, ábrái kiemelhetőek, kinagyíthatók, színezhetőek, mozgathatók, könnyebb statisztikát és grafikont létrehozni belőle, géppel olvasható formátumban is tárolható, más digitális dokumentumokhoz kapcsolatok létesíthetők felőle, interaktívvá tehető stb. Az új lehetőségek hatékony kihasználása az eddigiektől némileg eltérő szerzői gyakorlatot, technikai jártasságot és formai érzéket követel meg. A digitális termékeknek köszönhetően az intézmény hatóköre megnövekszik, az egyetem a hallgatókat is jobban be tudja vonni munkájába, le tudja mérni a pillanatnyi reakciókat. Tudásunk egyre jelentékenyebb részben függ a digitális termékektől.

A cikkíró a hagyományos és a digitális dokumentumok tárolásának és visszakeresésének költségeire nézve végzett hozzátétőleges, összehasonlító jellegű kimutatásokat. Egy könyvtár raktározási lehetőségeit általában húsz évente szükséges kibővíteni. Az állomány növekedésével a hagyományos szabadpolcos elhelyezésnek két alternatíváját szokták fontolóra venni: a tömörített illetve a külső raktárat. Ilyen esetekben meg kell vizsgálni a raktározás és a visszakeresés egymáshoz viszonyított költségeit. A tömör raktárban a tárolás olcsó, de a visszakeresés költséges. (El kell ugyanis látni személyzettel és működtető rendszerrel). Olyan könyvek esetében, melyeket legalább 15 havonta egyszer használnak, a cikkíró szerint leggazdaságosabb a szabadpolcos elhelyezés. A külső raktáraknál a visszakeresés hosszabb időt vesz igénybe, és ez plusz költségként jelentkezik. Olyan dokumentumokat érdemes a cikkíró szerint távoli külső raktárban elhelyezni, amelyeket átlagosan huszonkét és fél évente egyszer vagy még ritkábban kérnek. (Az egyetem területén berendezett tömör raktárakba értelemszerűen az 1,25 és 22,5 év közötti gyakorisággal kért könyvek kerülnének).

Az egyetemek a saját egyéb szempontjaiknak megfelelően végezhetnek számításokat ezzel kapcsolatban. Azokat a könyveket, amelyeket átlagban csak

257 évente egyszer használnak, nem szabad megtartani az egyetemi könyvtár állományában, hanem könyvtárközi kölcsönzéssel kell kérni.

Az új anyagot általában gyakrabban kérik, mint a régit. Tehát a legújabb szakirodalmat általában érdemes szabadpolcon elhelyezni. Az öregedő anyag viszont megkezdheti fokozatos vándorlását a zárt és tömör raktárak, később pedig a külső raktárak felé.

Ha a digitális dokumentumot CD-n tárolják, egy lemezen 50 hagyományos terjedelmű könyv tartalma is elfér. A tárolási költség ezzel lecsökken, viszont több lemezt kell beszerezni ugyanabból (egy nagy egyetemen akár százat is), hogy a legtöbb PC mellé jusson. Második lehetőség, hogy a CD-t felrakják az egyetem hálózatára. Ehhez egy lemez is elegendő, bár nagyobb forgalom csökkentheti a használat lehetőségét. Harmadik járható út kihelyezni a dokumentumot az Internetre, mely megfelel a külső raktározásnak. Az ilyen elhelyezés előnye, hogy más intézményekkel megosztható. Olyan dokumentumok esetében ajánlja a cikkíró az Interneten való tárolást, amelyeket évente ötnél kevesebb alkalommal használnak. Ha valamit egy év alatt 5 és 41 közötti gyakorisággal kérnek, akkor azt a helyi hálózaton célszerű tárolni. A hálózatok néha telítődhetnek a sok egyidejű használatból. Az Interneten a különböző protokollok használata javíthat a helyzeten, az intraneten pedig a technikai kapacitás fejlesztésével lehet gyorsabbá tenni a keresést.

A digitális tárolás költsége évente rohamosan, kb. 20-25%-kal csökken. A DVD-nek 34-szer nagyobb lehet a tárolókapacitása, mint egy CD-nek, ugyanakkor költsége csak szerény mértékben emelkedettebb. A naponta használatos és gyakran frissített fájlokat legjobb desktop rendszerekben elrakni. Az egyetem okosan teszi, ha kialakít egy adatközpontot saját adatforgalmának irányítására. Ha az Internet-hozzáférés tartósan lelassul, akkor az egyetem felel az ott tárolt és különösen az órai fel-

adatokhoz nélkülözhetetlen fájlokat a saját hálózatára. Kevésbé forgatott folyóiratokat, ritkán használatos adatbázisokat jobban megéri az Interneten tárolni.

A PC-k melletti pulton elhelyezett személyi CD gyűjteményekben aránylag nehézkesnek tűnhet a keresés. Az Interneten különböző helyeken tárolt folyóiratokban sem könnyű keresni, bizonyos közvetítők (OCLC, JSTOR stb.) szolgáltatásain keresztül javulhat a tárolás, gyorsulhat a keresés, különösen indexek és azonosító címkék (metatags) felhasználásával.

Kiadók és használók számára a tudományos információ terjesztésének három újszerű módja kínálkozik: intézményi jogosultság éves előfizetéssel, személyre szóló előfizetés egyéni azonosítóval, jelszóval, valamint egyre terjed az módszer, hogy csak egyes kiválasztott cikkek szövegébe tekint be a használó és minden egyes cikkért külön fizet digitális készpénz segítségével. Az egyszerű betekintés könnyebben megfizethető, ezért sokan veszik igénybe, és így összességében nagy hasznot hozhat a kiadónak, viszont az intézményi előfizetések keresettségét nagyban ronthatja. A kiadók ezért csökkenteni fogják az intézményi előfizetések árát és növelni az egyszerű használat díját. Előfordulhat, hogy emiatt nem is teszük lehetővé a cikkenkénti egyszerű betekintést.

Az elkövetkezendő évtizedekben kutatók és hallgatók egyaránt elsajátítják majd a tudományos kommunikáció újabb formáinak aprólékos fogásait, műveleteit. A digitalizált ismeretek tárolása, visszakeresése és továbbítása sokkal olcsóbbá válik, mint a nyomtatott anyag kezelése.

Fenyegető probléma a torlódás a világhálózaton, ezért több anyagot fognak tárolni egyetemen belüli hálózatokon és személyi rendszerekben. Minél fontosabb az, hogy a dokumentumokat nagyobb adatbázisba integrálják, annál több dokumentumot fognak tárolni távoli nagyteljesítményű kiszolgáló gépek adatbázisaiban. Valószínű, hogy az

ezredforduló után ezernél több tudományos magfolyóirat terjesztését fogják digitálisan, az Intereten keresztül megoldani.

(Nagypál László)

98/257

BROWN, Cecelia M.: The benefits of searching EMBASE versus MEDLINE for pharmaceutical information = Online CD-ROM Rev. 22.vol. 1998. 1.no. 3-8.p. Bibliogr.

Az EMBASE adatbázis előnye a MEDLINE-nal szemben gyógyszerészeti információk keresése esetén

Adatbázis -orvostudományi; Hatékonyság; Online információkeresés

A keresők gyakran a magasabb árak miatt mondanak le az EMBASE használatáról a MEDLINE javára. E cikk azonban bemutatja, hogy amikor különféle gyógyszerészeti információkat keresünk, az EMBASE hatékonyabb a MEDLINE-nál. Az összehasonlítás során duplikációk természetesen előfordultak, de az EMBASE több egyedi találatot tartalmazott, mint a MEDLINE, továbbá az EMBASE-rekordok több olyan információt tartalmaznak az illető termékről, amely alapja lehet a további keresésnek. Jóllehet az EMBASE megjelenítési (display) költségei magasabbak, a cím-megjelenítés ingyenes, és maga a keresés nem drága. A teljes költségek tekintetében a DIALOG Web szolgáltató használata bizonyult a legkedvezőbbnek. A cikkben ismertetett költségmegtakarítási módszerek segíthetnek a keresőknek eldönteni, hogy az EMBASE-ből nyert plusz-információk megérik-e a megjelenítés magasabb költségeit.

(Autoref.)

Lásd még 246, 251

Olvasószolgálat, referenz

98/258

ORMES, Sarah: You only had to ask = Libr. Technol. 3.vol. 1998. 2.no. 39-40.p.

Elektronikus referenz-szolgáltatás az EARL (Electronic Access to Resources in Libraries) szerverén

Elektronikus posta; Közművelődési könyvtár; Referenz; Számítógép-hálózat

Mit gondolnak, hány millióba kerülhet egy 24 órás nemzeti tájékoztató szolgálat felállítása? Ha hiszik, ha nem, elég rá negyven font. Legalábbis az „Ask a Librarian” létrehozásához mindössze ennyire volt szükség.

Az „Ask a Librarian” az Earl-nek, az Internethez való széleskörű hozzáférést célul kitűző közkönyvtári konzorciumnak az új online szolgáltatása Nagy-Britanniában. Kezdeményezője Sheila Harden. Az „Ask a Librarian” web-oldalát bárki meglátogathatja, egy rövid kérdőív kitöltése után felteheti referenz-kérdését, és a választ e-mail-en kapja meg huszonnégy órán belül.

A résztvevő közkönyvtárak önkéntesen vállalkoztak az új szolgáltatásra, az Earl biztosítja a technikai feltételeket, Sheila Harden pedig menedzseli a programot. A negyven fontot a résztvevőknek szóló információs csomagok postázására fordították. Országszerte negyven könyvtár kapcsolódott be önkéntesen az új szolgáltatásba. Mindegyikük egy előre meghatározott napon felelős a kérdések megválaszolásáért. 1997 novembere óta több mint 1632 látogatója volt az „Ask a Librarian” web-oldalainak, 584-en regisztrálták magukat, és több mint 220 – azaz naponta kb. 4 – kérdést tettek fel. Legtöbbet Nagy-Britanniából, de jelentkeztek érdeklődők az USA-ból, Szingapúrból és Ausztráliából.

ból is. A „látogatók” általában nagy meglepedéssel fogadják a válaszokat, és a könyvtáros szakmán belül is kedvező a szolgáltatás visszhangja. A résztvevő könyvtárosoknak is igen pozitívak a tapasztalataik. Munkájuk során számos új ismeretséget kötnek kollégáikkal, amit az Earl bulletin board-ja is támogat.

A kérdések legtöbbje faktografikus kérdés, mint például: ki alapította a harlemi táncszínházat? Mi a receptje a Hasty Puddingnak? Ezeket a hagyományos referenzs források – könyvek, CD-ROM-ok, Internet – segítségével tudják megválaszolni. Vannak persze bonyolultabbak is, mondjuk hogy előnyös-e a pszichoterápia, vagy több kárt tesz, mint hasznat? Az ilyeneket továbbítani kell a megfelelő szakkönyvtárhoz. Az „Ask a Librarian” elsősorban a mindennapi kérdésekre specializálódott.

A hat hónap elteltével esedékes eredményfelméréstől Sheila azt reméli, hogy a könyvtárak folytatni akarják majd a programot, amely remek példa a közkönyvtárak közötti együttműködésre, és amelynek eredményeként létrejött egy hatékony országos szolgáltatás.

(Fazokas Eszer)

Lásd még 259

Kölcsönzés

98/259

D'ALESSANDRO, Dario: I regolamento della biblioteca e l'uso pubblico: il prestito = Boll.AIB. 37.vol. 1997. 4.no. 495-500.p.

A könyvtári szabályzat és a használat: a kölcsönzés

Kölcsönzés; Könyvtárhasználati szabályzat

A könyvtári szabályzatok többnyire az általános szabályok után a belső rendet, majd a nyilvános használat körülményeit szabályozzák. Ez utóbbiak közül valók a kölcsönzés normái: az idő és a mennyiség (Olaszországban általában nem több, mint 2-3 kötet alkalmanként, 15-30 napra), a kölcsönzésből kizárt dokumentumok köre (régie és ritka művek, kézikönyvek, periodikumok, helytörténeti dokumentumok stb.). Ezek többnyire könyvtártani megfontolásokon alapulnak, s kevésbé különböznek az egyes könyvtárak gyakorlatában. Nem így a kölcsönzésre jogosultak körének meghatározása, ahol a könyvtár és a fenntartó helyi hatóság egyaránt szabad fantáziával állíthat fel szabályokat. Mindössze az állami közkönyvtárak kölcsönzési gyakorlatát szabályozza (s ezek az olasz nyilvános könyvtáraknak csak kisebb hányadát alkotják) egy 1995-ös jogszabály, általában a régió lakosságát (s kivételként az azon kívülieket igazolt tanulmányi vagy kutatási indokoltaság esetén), jogosítva fel kölcsönzésre. A 103 olasz tartomány (megye)székhelyének közkönyvtárai körében végzett felmérés változatos képet mutat. 50 könyvtár a megye, 11 a város lakóinak kölcsönöz, 18 minden olaszországinak, 7 a régión belülieknek, míg egy csak tanulóknak és tanároknak, egy az igazgató esetenkénti elbírálásától függően, három pedig egyáltalán nem ad kölcsön dokumentumot. Többségük tiszteletben tartja a szolgáltatás alapvető s ezért ingyenes jellegét, mindössze kettő szed beiratkozási, illetve hozzájárulási díjat évenként, kettő kér letétet minden kölcsönzőtől, nyolc pedig a megyén kívül lakóktól. Ma Olaszország 103 megyeszékhelyének közkönyvtárai 46 féle módon szabályozzák a kölcsönzés módját, lehetőségét. Lehet-e ekkora különbség (sőt, diszkrimináció) város és város között a közösség szolgálatára rendelt szolgáltatás nyilvános használhatósága tekintetében?

(Mohor Jenő)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

98/260

McGRATH, Mike: The current state of ILL: some realities behind the hype = Libr.Car.Dev. 6.vol. 1998. 2.no. 17-25.p.

A könyvtárközi kölcsönzés jelenlegi helyzete: mi a valóság?

Egyetemi könyvtár; Elektronikus publikáció; Könyvtárközi kölcsönzés; Papír

A szerző bírálja azokat az állításokat, amelyek szerint a jövő kizárólag a digitális információké. Azt állítja, hogy a jövőben egyaránt jelen lesz a papír és az elektronikus formátum, és a következő néhány évben még a papír lesz a meghatározó. Amennyiben ez a meglátás helyes, következményeit érdemes figyelembe venni a korlátozott erőforrások elosztása szempontjából, különösen az egyetemi könyvtárak esetében.

(Autoref.)

98/261

GLUHOV, V.A. – LAVRIK, O.L.: Elektronnaâ dostavka dokumentov v Rossii – byt' ili ne byt' ese v XX veke? = Nauçn.Teh.Bibl. 1998. 1.no. 114-119.p.

Elektronikus dokumentumszolgáltatás Oroszországban: lesz-e vagy nem még a XX. század folyamán?

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus publikáció

Korábban a dokumentumok eljuttatásán általában hagyományos könyvtárközi kölcsönzést és kevésbé

hagyományos másolatszolgáltatást értettek. Ennek ellenére a dokumentumok elektronikus eljuttatása sem ma született lehetőség: immár története van (az első kísérlet 1967-ből való) és legalább két fejlődési szakaszcól beszélhetünk.

Az első szakaszban a keresés már elektronikus úton-módon történt, de a kikeresett és megrendelt dokumentum xeroxmásolat formájában jutott a megrendelőhöz. A második szakaszban minden mozzanat elektronikusan megy végbe.

Cikkükben a szerzők a dokumentumok elektronikus eljuttatásának oroszországi és nyugati feltételeit összehasonlítva arra a következtetésre jutnak, hogy a folyamat részét képező információkeresésben, megrendelésben, elektronikus másolatkészítésben és eljuttatásban az oroszok feltételei egyelőre meglehetősen sanyarúak.

A továbbiakban a szerzők ismertetik azt a kísérletet, amelyet 1996 és 1997 között az INION indított az Orosz Tudományos Akadémia Szibériai Osztálya Könyvtárával, továbbá a szaratovi és a szentpétervári könyvtárakkal vállalva, és amely az USA-beli közreműködőknek köszönhetően átlépte az Orosz Föderáció határait, azaz nemzetközi tapasztalatok szerzésére is alkalmassá vált.

A kísérlet igazolta a dokumentumok elektronikus eljuttatásának esetenkénti lehetőségét, valamint azt is, hogy Oroszországban még nem lehetséges széleskörű alkalmazása. Ezt a fordulatot a következő körülmények akadályozzák:

A szervezeti problémák között a legsúlyosabb, hogy a könyvtárakban csak lassan honosodik meg a fizetett szolgáltatások szokása.

Műszaki szempontból hiányoznak a megfelelő berendezések és szoftverek.

Jogilag nincs tisztázva a szerzőség fogalma az orosz szerzői jogi törvényben.

Financiális akadály az alkalmas árszabályozás ki-munkálásának késedelme.

A használók lélektanilag idegenkednek a nem papír alapú dokumentumoktól.

Bárhogy is van: a jövő mindenképpen a dokumentumok elektronikus eljuttatásáé. Ezért a fennálló problémákat minél előbb meg kell oldani.

(Futala Tibor)

98/262

MORROW, Terry: Infobike – delivering electronic full text to the end-user = Libr.Inf.Briefings. 79.no. 1997. 1-13.p.

Az Infobike program – teljes elektronikus szövegek szolgáltatása a végső felhasználóknak

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus publikáció; Fejlesztési terv

A BIDS (Bath Information and Data Services) már 1991. február óta sikeres bibliográfiai szolgáltatásként működött a brit felsőoktatás használói számára, amikor lehetőség nyílt az eLib (Electronic Libraries) projekt pályázati támogatásának igénybevételére. Az „Infobike” nevű pályázatot az „Elektronikus dokumentumszolgáltatás” nevű program keretében nyújtották be. A pályázat fő céljaként egy elektronikus dokumentumkereső, -rendelő, -böngésző és -szolgáltató rendszer létrehozását és hatékony üzemeltetését jelölték meg. Vagyis nem pusztán egy kutatási programról volt szó, amelynek egyetlen végterméke egy jelentés, hanem egy valódi, működő rendszer kifejlesztéséről. E munka gyümölcse már látható a BIDS *JournalsOnline* szolgáltatásban, amely jelenleg három kiadó kiadványainak teljes szövegéhez biztosít közvetlen hozzáférést. E szolgáltatást már hozzákapcsolták a BIDS bibliográfiai adatbázis-szolgáltatásához, s további eLib programok bevonását is tervezik.

(Autoref. alapján)

98/263

TANGEN, Diana M. – RADESTOCK, Günter: Elektronische Lieferung von Zeitschriftenaufsätzen. LEA: Ein

neuer Service der Universitätsbibliothek Karlsruhe = Bibliotheksdienst. 32.Jg. 1998. 1.no. 49-56.p.

Folyóiratcikkek elektronikus úton: LEA – a Karlsruhe-i Egyetemi Könyvtár új szolgáltatása

Alakfelismerés; Cikk; Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat

A karlsruhei egyetemi könyvtár (UBK) által kifejlesztett elektronikus folyóiratcikk-szolgáltatás, a LEA (Lokales Elektronisches Aufsatzliefersystem) 1997. augusztus 1. óta működik; az egyetem munkatársai az Interneten keresztül ingyenesen vehetik igénybe a <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/docdel/> címen. Már az első tapasztalatok is kedvezőek.

Karlsruheban hagyományosan kétszintű a szakirodalmi ellátás: a központi könyvtár mellett több mint 140 kari és tanszéki könyvtár működik; következésképpen mind a többes beszerzés, mind a csökkenő források miatti lemondások veszélyeztetik a megfelelő színvonalú folyóiratellátást. A LEA azonban most már lehetővé teszi, hogy az egyetem kutatói gyorsan (lehetőleg még aznap, de legfeljebb három napon belül) hozzájussanak a kért folyóiratcikkekhöz. Az UBK 4000 folyóiratcímet kínál a megrendelőknek (akiknek az OLIX kölcsönző rendszerben „munkatárs” státusszal kell szerepelniük) mind az OPAC-on, mind a folyóirat-tartalomjegyzékszolgáltatón (ZID) keresztül. Emellett az 1994 óta előfizetett Basis SwetScan is rendelkezésre áll, 14 ezer folyóirat-tartalomjegyzékkel. A cikket egy Web-űrlap kitöltésével kell kérni (az olvasójegy számának és a jelszónak a beírása kötelező). Közben a folyóiratot kikeresik, beszkennelik és az UBK FTP-szerverére küldik, majd értesítik erről az igénylőt, aki szobájában a képernyőn elolvashatja, letöltheti és/vagy ki is nyomtathatja a cikket.

A technikai részletek (a szofver, a kérések adminisztrálásának és a képfarmátumok stb.) ismerte-

tése után egy nyolchetes intervallum statisztikai adatairól esik szó: 370 egyetemi dolgozó 3222 (napra 80) cikket kért, ezek harmadát még aznap kielégítették (az átlag 1,5 nap volt). A kérések 70%-a az elmúlt négy év folyóirataira vonatkozott.

A jövőben a központi szkanner és a vonalkódos megrendelés-nyomtató mellett továbbiak beállítása is várható. Tervezik a helyi kutatóközpont (Forschungszentrum Karlsruhe) könyvtára 1600 folyóiratcímének, illetve további kooperációs partnereknek a bekapcsolását a LEA rendszerébe. (Erre való tekintettel alakították át szoftverüket is.) 1997. október 1. óta kísérleti könyvtárként a SUBITO-ban is részt vesznek. A megrendeléseket azonban a LEA-rendszeren futtatják át először, amely beépített lehetőségei révén egyszerűbbé teszi a kérések kezelését. A SUBITO-beli új feladatok miatt beszereztek egy hatékony fax-szervert, amely a LEA-t is ki fogja szolgálni.

(Hegyközi Ilona)

98/264

BRAUN-GORGON, Traute: SUBITO – der kooperative Dokumentlieferdienst der deutschen Bibliotheken = Bibliotheksdienst. 32.Jg. 1998. 1.no. 33-44.p. Bibliogr.

SUBITO – a német könyvtárak közös dokumentum-szolgáltató rendszere

Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat; Térítéses szolgáltatás

1997 novemberében jelentették be a sajtónak, hogy megkezdte működését a német könyvtárak kooperációs dokumentumszolgáltató rendszere, a SUBITO. A szakirodalmi ellátás gyorsítását célul kitűző szövetségi-tartományi kezdeményezés munkálatainak megindulása után három évvel „gyorsan és ké-

nyelmesen lehet hozzáférni a német könyvtárakban fellelhető tudományos folyóiratokhoz.”

A SUBITO koncepciója egyszerű és világos: a használó a munkahelyén a folyóirat-adatbázisban (ZDB) kikereshet bármilyen, számára szükséges cikket, ha a cikk nyomtatott folyóiratban jelent meg; azt online megrendelheti, és három munkanapon belül a cikk meg is érkezik személyi számítógépére.

1994 őszén határozták el a SUBITO létrehozását, majd a szervezetet (a munkacsoportokat, a koordinációs csoportot és a plénumot) hozták létre, amely a részfeladatokért felelt. (Kiadókat, tudósokat és számítógépes szakértőket is bevontak a munkába.) A koncepció kialakítása során figyelembe vették a hagyományos és az újabb szakirodalom-ellátási formákat egyaránt, beleértve a könyvtárközi kölcsönzési rend módosítását (1993), a DFG-nek a tudományos kutatás dokumentumellátására vonatkozó ajánlásait (1994), valamint a szövetségi és DFG-támogatású hálózatfejlesztést (DBV-OSI) is. A koncepció 1996 nyarára készült el, és decemberben már határoztak a SUBITO kísérleti fázisának elindításáról.

Erre a könyvtári szolgáltatásra mind a teljesítőképesség, mind a küldés formája igen jellemző; a küldő könyvtár a dokumentumot igény szerint nyomtatott vagy elektronikus formában szolgáltatja (e-mailként vagy FTP-vel, faxon, postán, személyesen elvihető vagy futárral kézbesítve).

A cél: a szakirodalom legyen a megfelelő időben a megfelelő helyen. Erről a normál- és az expressz-szolgálat gondoskodik (az előbbi három, az utóbbi egy munkanap alatt). A felhasználó – akár természetes, akár jogi személy – az ország bármely pontján igénybe veheti a SUBITO-t. A használók két csoportját különböztetik meg a rendszerben; az elsőbe a diákok, magánszemélyek és közpénzekből fenntartott intézmények munkatársai (és az egyházak), a másodikba az ún. „kereskedelmi” jellegű és a külföldi felhasználók tartoznak. A térítés mérté-

két a csoport, a szolgáltatás gyorsasága és formája határozza meg (a tarifákat részletesen közlik); ezek egységesek az egész országban.

A SUBITO az Interneten keresztül használható. Akinek nincs közvetlen hozzáférése, a könyvtárakban levő állomásokat használhatja. A rendszer honlapjáról (<http://www.subito-doc.de>) csatolások révén érhetők el a különböző hozzáférési rendszerek; valamennyiben közös az, hogy keresési alapul a központi folyóirat-adatbázist (ZDB) kínálják, amely egymillió címet tartalmaz (lelőhelyadatokkal), hogy ingyenes a belépés, a keresés, a megrendelés és a megrendelés rendszere pedig integrált. A megrendelő dönti el, honnan kéri az adott folyóiratcikket, de csak a regisztrált, olvasói számmal és jelszóval rendelkező felhasználó élhet ezzel a lehetőséggel. A kísérleti szakaszban az alábbi elérési rendszerek állnak rendelkezésre: a Német Könyvtári Intézet (DBI) által működtetett SUBITO, a bajor könyvtári hálózat (BVB), a göttingeni hálózat (GBV), a baden-württembergi könyvtári szolgáltató-központ (BSZ), valamint 1998 elejétől a JASON, „virtuális könyvtár”-ként. (Ezenkívül a kölni orvosi információs központ (DIMDI) és a műszaki információs hálózat (STN) is bekapcsolódott a rendszerbe.)

A szervezés integrációján kívül helyben is szükség van a helyi munkafolyamatokhoz külön berendezésre, amely a rendeléseket fogadni, a cikkeket küldeni és az adminisztrációt végezni tudja. (A DBV-OSI biztosítja a rendszer technikai infrastruktúráját; emellett a munkát egy speciális, ún. DOD-szoftver segíti.) A kísérleti fázisban tizenkét könyvtár vesz részt, hozzájuk további hét csatlakozik 1998 első negyedében.

A rendszert már a kísérleti szakaszban értékelni kell; egy szakértői csoportnak az a feladata, hogy ennek szempontjait kidolgozza. Az értékelésre az 1998. április 1. és 1999. március 31. közötti időszakban kerül sor, és a szolgáltatás hatékonyságára vonatkozó kérdésekre összpontosít elsősorban.

A kiadók és a könyvtárak szerzői jogról vallott eltérő felfogása miatt a szövetségi-tartományi kezdeményezésnek a könyvkereskedői egyesüléssel való elfogadtatása alapvető jelentőségű volt; a SUBITO.1 nevű dokumentumszolgáltatás megindulása végül mindkét fél kompromisszumkészségének köszönhető, amelyet egy közös nyilatkozatban meg is fogalmaztak.

A SUBITO titkársága a Német Könyvtári Intézetben (DBI) működik.

Az első statisztikai adatok egy hónap elteltével már figyelemre méltóak: 1185 felhasználót regisztráltak, 70 554 keresést végeztek, és 4520 megrendelésre került sor.

(Hegyközi Ilona)

98/265

DOBSON, Cynthia – PEDERSEN, Wayne A.: Document delivery to developing countries = Interlend. Doc.Supply. 26.vol. 1998. 1.no. 3-9.p.

Dokumentumszolgáltatás a fejlődő országok számára

Dokumentumszolgáltatás; Hatékonyság; Könyvtárközi kölcsönzés

A cikk egy tanulmány eredményeit közli, amely az Iowa Állami Egyetem könyvtárából a fejlődő országokba küldött könyvtárközi kölcsönzések teljesítési arányát, idejét és költségeit vizsgálta. A teljesítési arány 73 százaléknak, a teljesítési idő 16,3 napnak bizonyult. Az oldalankénti fax költség a légitpostaköltség tizenkétszeresét tette ki. A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési programoknak a jövőben többféle kommunikációs technikát kell majd alkalmazniuk. Sőt, a résztvevő könyvtáraknak a fejlődő országokkal való együttműködés filozófiai kérdéseivel is foglalkozniuk kell.

(Autoref. alapján)

KOHL, David F.: Chapter three: Had we but world enough, and time... = Collect.Manage. 22.vol. 1997. 1/2.no. 43-55.p.

Ne tétovázzunk, az idő sürget... Az elektronikus hozzáférés lehetőségei

Állományalakítás; Dokumentumszolgáltatás; Egybehangolt állományalakítás; Elektronikus folyóirat; Gépi könyvtári hálózat; Hozzáférhetőség

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az idő rövid, állandóan sürgős a döntés, a cselekvés; a fejlődés, a változás pedig gyors és kaotikus. Alig van időnk megtanulni az új technológia használatát, már változik is... A közel egy évtizedes „hozzáférés vagy birtoklás” vita ellenére, a helyben meglévő gyűjtemény mérete még mindig nagy súllyal esik latba a könyvtárak rangsorolásakor. Bár vannak, akik a hagyományos modell mellett érvelnek, és a feladatok megoldásához csak elégséges anyagi ellátást tartanak szükségesnek, egyre többen igénylik egy új, a realitásokhoz hangolt, az automatizált környezet lehetőségeihez igazodó állományépítési modell kialakítását. A hagyományos szemlélet szerint a könyvtár úgy tudja a szükséges irodalomhoz való hozzáférést biztosítani, ha minél több folyóiraatra fizet elő. Ezzel szemben, amikor a Cincinnati Egyetem rákényszerült, hogy 200 ezer dollárral csökkentse folyóirat-előfizetését, kiderült, hogy az összeg felét kitevő folyóiratok cikkei az UnCover szolgáltatáson keresztül is megszerezhetik, sőt, a szolgáltató összesen 16 ezer folyóirata gyakorlatilag megduplázza az egyetem teljes könyvtári állományát. A használót (fenntartót)

könnyű meggyőzni ennek előnyeiről, ha a hagyományos könyvtárközi kölcsönzéssel vetjük össze a nem egyszer 2 óra alatt teljesülő megrendeléseket, de nehezebb, ha az összevetés alapja az, hogy „odamegyek a polchoz és fellapozom a cikket” (ha a folyóirat nincs kötetesen, nem vészett el, a cikk nincs pengével kivágva stb.).

A másik megoldandó kérdés az, hogy ki, hogyan rendelheti és ki fizeti a cikk-másolatokat. Ma már a könyvtárak legtöbbje részese valamilyen konzorcium-jellegű együttműködésnek, a probléma tehát nem a konzorciális integráció megteremtése, hanem a létező átalakítása az új igényeknek megfelelően. A hagyományos könyvtárközi kölcsönzés túl drága és időigényes, megújítása és az egyszerű, helyi kölcsönzéshez hasonlóvá tétele fontos célja és törekvése a konzorciális együttműködő köröknek. A megújítás módjára jó példa az OhioLINK működése, melynek Ohio állam minden tudományos (és felsőoktatási) könyvtára tagja. Közös hardver-platformon, azonos szoftverrel működve, minden használó bármely tagkönyvtár katalógusában tud keresni. A szükséges művet megtalálva csak a nevét és a kért mű kívánt átvételi helyét kell megadnia, a többit a számítógépes rendszer, az adott könyvtár, és egy külső szállító cég intézi. Így a kérések fele 2 nap alatt, 75%-a három napon belül a kérőnél van. A keresés bárholnan és bármikor végezhető. Lényeges a koordinált állományépítés, hiszen bár az OhioLINK össz-állományának 57,7%-a csak egyetlen tagkönyvtárban van meg (ez meglepően magas arány), a kérések 23,8%-ában hat, vagy annál több példány áll rendelkezésre az adott pillanatban.

A helyben értékes és helyi érdekű anyagot természetesen nem célszerű kiadni, és a leggyakrabban használt, alapvető művek nagyobb példányszáma is szükségszerű, de a gyűjtemény történetileg kialakult jellegének védelme túl sokba kerül. A folyóiratokat az OhioLINK másként közelíti meg. Miután hosszasan küzdöttek a meglévő folyóiratok

cikkeinek hatékony, olcsó és jogilag is tiszta közös-kölcsönös használata tárgyában, elkezdtek az elektronikus cikk-szövegekre koncentrálni. Több mint 50 nagy bibliográfiai adatbázist vásároltak meg, majd két jelentős teljes szöveges kísérletet végeztek. Az első az UMI többszáz CD-jén alapult, melyek 600 fölötti folyóiratából a tanévben napi 1000 körüli cikket nyomtattak ki az olvasók. Az előfizetés (járulékos költségeivel együtt) és az UMI szolgáltatás összköltsége nagyjából azonosnak mutatkozott.

A másik módszer (és kísérlet) egy kiadó valamennyi elektronikusan is hozzáférhető (adott esetben az Academic Press 175) folyóiratára való szerződéskötés. (A szerződés arra is kitér, hogy a cikkek garantáltan bármikor, és a szerződés tartama alatt megjelent folyóiratok a szerződés esetleges megszűnése után is, korlátozás nélkül hozzáférhetőek legyenek.)

Ennél is jobb lehetőségnek látszik a közeljövőben az OCLC tervezett ECO (Electronic Collections Online) szolgáltatása. Bár az állományalakításon kívülinek tűnik, e szempontból is fontos – főleg az „inkább hozzáférni, mint birtokolni” elv miatt – a „virtuális” környezet. Régebben a „virtuális könyvtár” csak annyit jelentett, hogy a cédulakatalógust online verzióra cseréljük. Azután a fejlődés olyan gazdagodást hozott, ami már kaotikus, és további elektronikus források hozzáadása ez eddigiekhez csak akkor jelent javulást, ha – és ez sokkal nagyobb feladat – megoldódik a források áttekintésének, a köztük való válogatásnak a lehetősége is.

A másik javulási-javítási lehetőség a bibliográfiai rekordok gazdagítása, pl. könyvek esetében a tartalomjegyzék hozzákapcsolásával (amint ezt az OhioLINK könyvtárai már megkezdtek), index-információkkal (pl. a Chadwick-Healey-től), a könyvszemléhez kapcsolással (Choice), vagy megfelelő referensz-forrásokhoz, web-helyekhez való kapcsolódás lehetőségével. Végül a könyvtárosok-bibliográfusok fontos feladata, hogy megfogalmaz-

zák saját új szerepüket és újragondolják gyűjteményfejlesztési politikájukat.

(Mohor Jenő)

Dokumentációs eljárások és termékek

98/267

WHEATLEY, Alan – ARMSTRONG, Chris J.: Metadata, recall, and abstracts: can abstracts ever be reliable indicators of document value? = *Aslib Proc.* 49.vol. 1997. 8.no. 206-213.p.

Tükrözhetik-e megbízhatóan a rezümék a dokumentum értékét? (Online adatbázisok anyagára és Internet-anyagokra vonatkozó rezümék összehasonlító vizsgálata)

Adatbázis; Hatékonyság; Referátum; Számítógép-hálózat

Hét, Interneten lévő, hierarchikusan rendszerezett témaköri összeállítást (angol neve: subject tree; Euroferret, Excite, Infoseek, Lycos TOP 5%, Magellan, WebCrawler, Yahoo), öt tematikus Internet-kaput (ADAM, EEVL, NetFirst, OMNI, SOSIG) és 3 online adatbázist (ERIC, ISI, LISA) vizsgáltak meg az annotációk tartalma, különböző jellemzői, fizikai ismérvei (átlagos hosszúság és hasonló) és olvashatósága szempontjából. A legrövidebbek a témaköri összeállítások annotációi voltak, a leghosszabbak az online adatbázisoké. A leginformatívabbnak a tematikus összeállítások és az adatbázisok annotációi bizonyultak, de a dokumentumok ismérvei (pl. táblázatok, bibliográfiák, földrajzi ismérvek) elkeserítően szegényesen voltak reprezentálva. Az Internet-kapuk szolgáltatták a legkielégítőbb annotációkat. A hálózati információk vissza-

keresésénél is szükség van annotációkra és funkcionális megfelelőikre, a meta-adatokra.

A web-oldalakra a mezőkbe rendezett jellemző adatok (például címek, indexkifejezések, kiadási dátum, szerző, közreadó) szolgáltatását újabban meta-adatokkal oldják meg, amelyek azonban nem jelennek meg a képernyőn. A legtöbb kereső-automata a legrelevánsabbnak talált web-helyeket jeleníti meg. A keresőautomaták változó teljesítménye mögött ez rejlik, hogy azt a helyet tekintik a legrelevánsabbnak, amelyet a legtöbb keresőkifejezéssel indexeltek. Nincs még szabványosítva a hálózati források címkézése; a meta-adatok felhasználása a web-lapok fejlécében még nem vált általánossá és következetessé. Igen hasznos lenne, ha az annotációkat vagy összefoglaló megjegyzéseket felhasználnák a katalogizálásban vagy a meta-adatok között az Internet dokumentumai esetében. Igen előnyös lenne továbbá, ha a keresőautomaták mindegyike felhasználnák a rendelkezésre álló meta-adatokat, de ezek általában csak a leírás első 25 szavát fogadják el, míg mások a 25 szót meghaladó leírásokat figyelmen kívül is hagyják. Ha a Weben lévő publikációkban mindenütt szerepeltetnének egy azonosítható annotációt és azt a kulcsszavakkal együtt elsődleges keresési kulcsként használnák, a különböző megközelítés, stílus és információtartalom miatt ez legalább annyira megbízhatatlan forrás lenne, mint az, ha a dokumentum első mondatára támaszkodnának.

(Hegyközi Ilona)

98/268

ROMERA IRUELA, María Jesús: Documentación científica sobre educación: fuentes secundarias = Rev.Esp.Doc.Cient. 20.vol. 1997. 4.no. 393-408.p.

Másodlagos források a pedagógiai dokumentációban

Másodfokú bibliográfia; Tájékoztató pedagógiai

Rövid ismertetésekkel veszi sorra a pedagógiai tudományok információforrásait: a spanyol bibliográfiákat és katalógusokat, a spanyol kiadású tartalomjegyzék-gyűjteményeket és a Current Contents-t, a referáló folyóiratokat (s innen már nemzetközi kitekintésű is), a bibliográfiai indexeket és a hivatkozásmutatókat, végül a spanyol és nemzetközi adatbázisokat (a BIBLIOMEC-től az ERIC-en, FRANCIS-on keresztül a TESEO-ig). Ezek teszik lehetővé a pedagógiai kutatási eredmények áttételét a gyakorlatba, ismertetésükre (és ismeretükre) tehát a pedagógusképzésben és a folyamatos továbbképzésben egyaránt szükség van. (Ahhoz viszont komolyabb, részletesebb ismertetésükre lenne szükség, mint amit e cikk nyújt – a rec.)

(Autoref. alapján)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

98/269

BELANGER, Francois Papik: Synthèse vocale: une technologie adaptée au service des personnes ayant une déficience visuelle = Doc.Bibl. 43.vol. 1997. 4.no. 181-187.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Beszéd szintézis – technológia a látássérültek számára

Olvasógép; Vak könyvtárhasználó

Jóllehet az elektronikus információk rendelkezésre állnak a számítógépes hálózatokon, az akadályok továbbra is fennállnak a vakok és gyengénlátók számára. Az új technológiák gyors fejlődése a sérült embereknek is sokat segített az információk elérése terén. A cikk e technológiák egyikével, a

hangszintetizátorral foglalkozik. Külön hangsúlyt kap a berendezés kifejlesztésének technikai és társadalmi környezete, működése és mindennapi használata, különös tekintettel a könyvtárakra.

(Autoref.)

98/270

ŠPANIEL, Blahoslav: Naši Romové májí svou obdornou knihovnu = Čtenář. 50.roč. 1998. 2.no. 36-37.p.

Romáink saját szakkönyvtárral rendelkeznek

Cigány olvasó; Muzeumi könyvtár; Szakkönyvtár

A brünni Roma Kulturális Múzeum öt évvel ezelőtt romológiai könyvtár létesítését határozta el. Gyűjtőköre a roma vonatkozású művelődéstörténeti, néprajzi, demográfiai–statisztikai, politológiai és művészeti (szép-) irodalomra terjed ki. A szorosan vett szakirodalmon kívül az ismeretterjesztő művek is beletartoznak érdeklődési körébe.

A kizárólagos roma problematika hordozói legtöbbször konferencia-anyagok és hivatalos vagy nem hivatalos jelentések szoktak lenni. Egyébként a problematika irodalma erőteljesen szóródik a legkülönbözőbb szakfolyóiratokban és monográfiákban.

Régebben a roma tárgyú szép- és szakirodalmi munkák a cigányélet romantikájával és egzotikumával foglalkoztak (vö. pl. a cseh Mácha, az orosz Puskin és a francia Merimée vonatkozó műveivel). Az újabb művek, bár korántsem hagyták el a roma zene, ének és tánc iránti érdeklődésüket, gyakran feszegetnek politikai és társadalmi kérdéseket (munkanélküliség, idegengyűlölet, identitás stb.).

A könyvtár napjainkig 850 egységet gyűjtött össze. Az állomány feltártsága egyelőre hagyományos. A rendelkezésre álló folyóiratok száma 110, köztük

sok az „érintőlegesen” tárgyavágó cím. (A hangzó gyűjteményt nem a könyvtár kezeli.)

A külföldi hasonló feladatkörű intézményekkel kiépített kapcsolatoknak köszönhető, hogy az állomány gyarapítása dinamikus, a gyarapodás nyelvi megoszlása pedig igencsak változatos (a világnyelveken kívül lengyel, bolgár, szerb-horvát, magyar, román, holland és finn). Ezért nagyon fontos, hogy a könyvtár szótári állománya megfelelően e kényszerűen soknyelvű gyűjtésnek.

A könyvtár, bár törekszik rá, egyelőre nem tudta hiánytalanul beszerezni a romológiai irodalom régebbi „csúcsműveit”. A környező országok mai szerzőinek művei viszont hiánytalanabban találhatóak meg a polcokon. A cigány holocaustról szóló feldolgozások közül ugyancsak több van meg.

Mivel eddig nem született meg a romák egységes nyelve, rengeteg nyelvjárást használnak. Ezért különösen fontos a könyvtár nyelvészeti – nyelvtani, helyesírási, nyelvjárás-feldolgozási – állománya.

Viszonylag kevés az eddig kiadott roma nyelvű szépirodalom, még kevesebb az olyan, amelyet más nyelvből fordítottak romára (ilyen pl. Exupéry Kis hercege, amely 1994-ben Magyarországon jelent meg). A könyvtár mindenesetre – beleértve a roma nyelvű gyermekirodalmat is – elég szép reprezentációval rendelkezik ebből a műfajból is. A szépirodalmi gyűjtésnek ugyancsak tárgya a roma vonatkozású világirodalmi alkotások beszerzése.

A roma zenét, éneket és táncot meglehetősen sok mű képviseli az állományban. A roma képzőművészetről azonban eddig nem készült átfogó monográfia.

Gazdagon van képviselve – érthető okokból – a roma gyerekekkel, illetve a romául tudó pedagógusok képzésével kapcsolatos pedagógiai irodalom.

Az állományt a Múzeum hivatali helyiségeiben zárt szekrényekben tárolják, ami visszaveti a használatot. A jövőben remény van a megfelelő elhelyezésre és kutatószobára.

(Futala Tibor)